

**KUIMUUDU VÕRO KIILT ALALÕ
HOITA?
KÕNÕLÕ TAAD LATSÕGA!**

**KUIDAS SÄILITADA VÕRU KEELT?
RÄÄGI SEDA LAPSEGA!**

Egäl puul maailman kõnõldas pääle ammõfliidsi riigikiili viil ummi tsillokõisi kiili, mink alalõhoitmist kõrrast inämb tähtsäs peetäs. Om säändsit väikeisi kiili, midä inemise omma vahtsõst ja rohkõmb kõnõlõma naanu. Niimuudu omma keele häõmisest är päsnu.

Kõikjal maailmas kõneldakse lisaks ametlikele riigikeeltele kohalikke väikeseid keeli, mille säilitamisele pööratakse üha enam tähelepanu. Leidub väikesi keeli, mille kasutajaskond on laienenud ning seega hävimisest päästetud.

MILLE OM HÄÄ LATSÕGA MITMÕN KEELEN KÕNÕLDA?

- Suurõmb jago inemiisi kõnõlõs rohkõmb ku ütte kiilt. Egä järgmidse keele selgessaaminõ om kõrd-kõrrast lihtsamb. Mõlõmba, nii võro ku eesti keele mõistminõ avitas latsõl edespiten tõisi kiili ka kergembähe är oppi.
- Õuruupan om pallo säändsit perrit, kiä kõnõlõsõ rohkõmb ku ütte kiilt. Nii andas latsilõ edesi mitmõ keele ja kultuuri kõgõ parõmb jago.
- Tiidläse omma vällä uufnu, et mitmõ keele õpminõ parandas latsõ keeletunnõt ja keeleandi. Latś, kiä mõist mitund kiilt, näge ilma laembalt ja mõist laembalt mõtõlda ku latś, kiä kõnõlõs õnnõ ütte kiilt. Tuuperäst avitas mitmõ keele mõistminõ latsõl elon parõmbahe toimõ tulla.

MIKS TASUB LAPSEGA MITMES KEELES SUHELDA?

- Enamik inimesi maailmas räägib rohkem kui üht keelt. Iga järgneva keele omandamine on eelnevast lihtsam. Nii võru kui eesti keele oskamine aitab lapsel edaspidi lihtsamalt ka teisi keeli omandada.
- Paljudes peredes Euroopas räägitakse rohkem kui üht keelt ja antakse sel viisil lastele edasi parim osa mitmest keelest ja kultuurist.
- Teadlased on välja selgitanud, et mitme keele õppimine arendab lapse keelelist loovust ja andekust. Mitut keelt oskava lapse mõtlemine on paindlikum kui üht keelt kõneleva lapsel, seetõttu annab mitme keele mõistmine lapsele edaspidiseks eluks parema ettevalmistuse.

KUNA PIÄSI LATSÕGA VÕRO KEELE KÕNÕLÕMIST ALOSTAMA?

- Võro kiilt piäsi latsõga kõnõlõma nakkama õkvalt pääle sündümist.
- Midä varrampa su latš võro kiilt kuuldma nakkas, tuud kipõmbahe ja parõmbahe saa tä keele selges. Vahtsidõ asjo õpminõ om noorõn iän kergemb.
- Midä inämb latš võro kiilt kuuld, tuud parõmbahe tä keele selges saa ja kiilt pruukma nakkas.
- Võro kiilt võit latsõga kõnõlda egäpäävätõie man, tuu ei nõvva ei aigu ei rahha.

MILLAL PEAKS ALUSTAMA LAPSEGA VÕRU KEELE RÄÄKIMIST?

- Võru keelt peaks hakkama lapsega rääkima kohe pärast tema sündimist.
- Mida varem Su laps võru keelt kuulma hakkab, seda kiiremini saab ta selle selgeks, sest iga uue oskuse omandamine on noores eas kergem.
- Pea meeles, et mida rohkem laps võru keelt kuuleb, seda paremini ta selle omandab ja seda kasutab.
- Võru keelt võid lapsega rääkida igapäevatõõde juures, see ei nõua aega ega raha.

KAS OM ÕIGÕ, ET VÕRO KEELE KÕNÕLÕMINÕ SEKÄ EESTI KEELE SELGESSAAMIST?

- Vastapiten! Latš saa mõlõmba keele parõmbahe selges, ku tä opp eesti ni võro kiilt lahon hoitma ja saa arvo, et neo omma katš umaette kiilt.
- Latškuuld eesti kiilt raadiost, televiisorist, sõpro ja tõisi inemiisi käest, kiä timä ümbre omma. Selle olõ-õi vaia pelädä, et latš eesti kiilt selges ei saa ja tuuperäst uma eloga halvõmbahe toimõ saa.
- Latš või är oppi suurõ hulga kiili – maailman om säändsit kultuurõ, koh inemise joba väega noorõlt mõistva kolmõ vai inämbät kiilt.

KAS ON ÕIGE, ET VÕRU KEELE RÄÄKIMINE TAKISTAB EESTI KEELE OMANDAMIST?

- Vastupidi! Laps saab mõlemad keeled paremini selgeks, kui ta õpib eesti ja võro keele vahel vahet tegema ja saab aru, et tegemist on erinevate keeltega.
- Laps kuuleb eesti keelt nii raadiost, televiisorist kui mängukaaslastelt ja teistelt ümbritsevatelt inimestelt. Seega pole põhjust karta, et laps eesti keelt selgeks ei saa ning seetõttu elus halvemini toime tuleb.
- Lapse võime on keelte õppimisel piiramatu – maailmas leidub kultuure, kus tihti osatakse väga noorelt juba kolme või enam keelt.

KAS MITMÕ KEELE KÕNÕLÕMINE AJA LATSÕL PÄÄ SEGI?

- Katõ keele umavaihõl segiajaminõ om edimält tävveste egäpääväne asi.
- Latõ nakkas eräle kiili väega kipõst lahon hoitma. Joba katõaastaganõ latõ nakkas arvo saama, määnest kiilt kiäki koton kõnõlõs. Kolmõ-neläaastaganõ latõ tulõ mõlõmban keelen kõnõlõmisõga väega häste toimõ. Latõ, kiä kõnõlõs mitund kiilt, näütäs sullõ pia, et tä taht ja mõist noid kiili pruuki õkvalt nii, nigu parahuisi vaia.
- Kassu om asast toda inämb, midä kimmämpä võro kiilt pruugitas. Kõgõ kimmämb ja parõmb om, ku mõlõmba vanõmba, vai vähämbält ütõ näist kõnõlõs latsõga õnnõ võro keeli.

KAS LAPS SATUB MITME KEELE TÕTTU SEGADUSSE?

- Kahe keele omavahel segiajamine on algul täiesti normaalne.
- Laps hakkab erinevate keelte vahel üsna ruttu vahet tegema. Juba kaheaastaselt hakkab Su laps aru saama, millist keelt keegi kodus räägib. Kolme-neljaastaselt saab laps mõlemas keeles suhtlemisega väga hästi hakkama. Mitut keelt kasutav laps üllatab Sind oma taipikkuse ja võimetega kasutada erinevat keelt vastavalt olukorrale ja vajadusele.
- Tulemus on seda parem, mida järjekindlamalt võru keelt kasutatakse. Kõige parem, kui mõlemad vanemad või vähemalt üks neist räägib lapsega ainult võru keelt.

MIÄ TETÄ, KU SA EI MÕISTA VÕRO KIILT?

- Ku kiäki perren kõnõlõs võro kiilt, saa latš joba latsõiän võro kiilt pruuki. Ku sa esi vai su tõõnõpuul võro kiilt ei kõnõlõ, võtkõ appi vanavanõmba, naabri, sõbra ja sugulasõ, kiä kiilt mõistva.
- Latsõga kõnõlõmisõs pruukva suurõ inemise väega lihtsät kiilt, tuuperäst om sul hindäl ka kerge latsõga ütten võro kiil är oppi. Õkva põra om kõgõ parõmb ja õigõmb aig vanavanõmbidõga võro keeli kõnõlda ja latsõga ütten võro kiil selges oppi.
- Võro kiilt kõnõldas esi kotussin esimuudu. Hiitügu-ei är, ku tuu võro kiil, midä raamatist loet, olõ-õi täpsähe tuusama, midä esi kõnõlõt vai uman nukan kuulõt. Su jaos om kõgõ õigõmb võro kiil iks tuu, midä su vanavanõmba kõnõli ja midä su kodokandin pruugitas.

MIDA TEHA, KUI SA EI OSKA VÕRU KEELT?

- Kui keegi pereliikmetest räägib võru keelt, on Su lapsel juba lapsepõlves võimalus seda kasutada. Kui Sa ise või Su abikaasa/elukaaslane võru keelt ei räägi, võtke appi keelt oskavad vanavanemad, naabrid, sõbrad ja sugulased.
- Lapsega suheldes kasutavad täiskasvanud väga lihtsat keelt, seepärast on Sinulgi kerge koos lapsega võru keel ära õppida. Just nüüd on parim aeg suhelda vanavanematega võru keeles ning õppida koos lapsega võru keel selgeks.
- Võru keelt räägitakse piirkonniti erinevalt. Ära kohku, kui raamatust loetud võru keel erineb sellest, mida ise räägid või oma kodukohas kuuled. Kõige õigem võru keel Sinu jaoks on see, mida rääkisid Su esivanemad, mida räägitakse Sinu kodukohas.

■ KUIMUUDU LATSÖLÕ VÕRO KEELE OPPAMISÕGA PÄÄLE NAADA?

- Pallõ vanavanõmbil, kiä kiilt mõistva, latsiga õnnõ võro keeli kõnõlda. Ütle sõbrolõ ja sugulaisilõ kah, et nää koton ja kotost välän latsiga võro kiilt kõnõlösi.
- Kullõ latsõga nii sagõhõhe ku saat võrokeelitsit kasette ja plaatõ, lugõgõ üten võrokeelitsit raamatit. Ku saati, kaegõ/kullõlgõ televiisorist/raadiost võrokeelitsit saatit.
- Otsi latsilõ võimaluisi ka kotost välän võro kiilt kullõlda ja kõnõlda.
- Säandsit kuulõ, kon latsõ saava algklassõst pääle võro kiilt oppi, om peris hulga. Säält saa latš päält keeleoppusõ viil tiidmiisi mi umast paikkundlidsõst kultuurist ni opp umma kodokotust hääs ja tähtsäs pidämä.

MILLEST ALUSTADA LAPSELE VÕRU KEELE ÕPETAMIST?

- Palu keelt oskavatel vanavanematel lastega ainult võru keelt rääkida. Julgusta ka sõpru ja sugulasi nii kodus kui väljaspool kodu lastega võru keelt rääkima.
- Kuula koos lapsega nii tihti kui võimalik võrukeelseid helikasette ja -plaatte, lugege koos võrukeelseid raamatuid. Võimalusel jälgige võrukeelseid raadio- ja TV-saateid.
- Loo lastele võimalus võru keele kuulumiseks ja rääkimiseks väljaspool kodu.
- Paljudes koolides on alates algklassidest võimalik osaleda võru keele tundides. See annab Sinu lapsele lisaks keeleoskusele ka teadmisi meie kohalikust kultuurist, loob seoseid kodukohaga ning aitab väärtustada esivanemate pärandit.

Ku tahat midägi küssü vai nõvvo ja api saia, sis kõlista Võro Instituuti tel 78 21960 vai tulõ Tartu 48, 65609 Võru. Võit kaia ka Internetist www.wi.ee vai kirota e-kiri wi@wi.werro.ee.

Kui Sul on küsimusi või tahad nõu ja abi saada, siis helista Võru Instituuti, telefon 78 21960 või tule kohale Tartu tn 48, 65609 Võru. E-posti aadress wi@wi.werro.ee. Infot saab ka Internetist www.wi.ee.